

**DHANA POTOFU ZILIZOPANDIKIZWA NA WAGENI
KUHUSU AFRIKA NA MWAfrika: MIFANO KUTOKA
RIWAYA TEULE ZA EUPHRASE KEZILAHABI**

Alfred Malugu

Chuo Kikuu cha Rongo - Kenya

alfredmalugu@yahoo.com

Ernest Sangai Mohochi

Chuo Kikuu cha Kibabii -Kenya

smohochi@gmail.com

Mugyabuso Mlinzi Mulokozi

Chuo Kikuu cha Dar es Salaam - Tanzania

tamulokozi50@yahoo.co.uk

Ikisiri

Kwa muda mrefu kumekuwapo na dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica. Kihistoria, suala hili linaweza kutazamwa kuanzia kipindi cha ukoloni. Msingi mkuu wa dhana hizi potofu kuhusu Afrika na Mwafrica ulijengewa msingi wake katika vitabu vya dini kama vile Biblia Takatifu, na pia mawazo ya wanafalsafa na wasomi maarufu wa kale wa Kimagharibi kama vile Carl Meinhof na Georg Hegel. Dhana potofu zilizopandikizwa zilichochea kutawaliwa kwa Wafrica na Afrika kwa jumla. Kutokana na kuwapo kwa dhana hizo, makala hii inakusudia kubainisha dhana potofu mbalimbali kuhusu Afrika na Mwafrica katika riwaya za Kezilahabi za Gamba la Nyoka, Nagona na Mzingile. Data kwa ajili ya makala hii zilikusanywa kwa kutumia mbinu ya uchanganuzi matini. Mbinu hii ilihusisha utoaji wa maelezo ya kina kuhusu dhana potofu mbalimbali kuhusu Afrika na Mwafrica. Aidha, katika kubainisha dhana hizo, tuliongozwa na baadhi ya mihimili ya Nadharia ya Ubaadaukoloni, ambapo miongoni mwa dhana potofu zilizopandikizwa zilijidhihirisha kisiasa, kiuchumi, kijamii na kiutamaduni.

1.0 Utangulizi

Suala la dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica lina historia ndefu sana. Historia yake inaweza kutazamwa kuanzia kipindi cha ukoloni. Dhana hizo potofu kuhusu Afrika na Mwafrica zilijengewa msingi wake sio tu katika vitabu vya dini kama vile *Biblia Takatifu*, bali pia kwa wanafalsafa na wasomi maarufu wa kale wa Kimagharibi kama vile Meinhof na Hegel. Kwa mfano, kupitia *Biblia Takatifu* kuna hoja kuwa masaiibu, shida, majanga na mambo mbalimbali yanayomsibu Mwafrica yanatokana na kulaaniwa. Kulaaniwa kwa Mwafrica katika *Biblia Takatifu* kunasemwa kufungamana na kisasili cha Kiebrania kinachomhusu Nuhu na wanawe. Kisasili hicho kinabainisha kuwa Nuhu alikuwa na wana watatu ambao ni Shemu, Hamu na Yafethi. Miongoni mwa watoto hao, mmoja ambaye ni Hamu, alilaaniwa na baba yake (*Bible Society of Tanzania*, 1997, *Mwanzo* 9-10, uk. 8). Mtoto wa Hamu aliyeitwa Kanaani ndiye anaelezwa kuwa alikuja kuishi Afrika na kuanzisha ukoo wake. Kwa kuwa baba yake Kanaani, yaani Hamu, alikuwa amelaaniwa, ni dhahiri kuwa uzao wote wa Kanaani, yaani Wafrica, walikuwa wamelaaniwa. Maelezo haya yalitumiwa kama nyenzo ya kuhalalisha Mwafrica kupuuzwa na hata kuonekana ni mtu aliyelaaniwa.

Vilevile, dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica ziliendelea kujengwa na wasomi maarufu wa Kimagharibi. Kwa mfano, Meinhof (1915) anazichukulia lugha za Kiafrika kuwa ni za kishenzi. Meinhof anadai kuwa, haoni sababu ya mtafiti wa kisayansi, afisa, mfanyabiashara au mmisionari kujifunza lugha za washenzi katika makoloni yao, labda tu wajifunze iwapo washenzi hao hawajui lugha ya Mzungu. Na watalazimika kujifunza kwa minajili ya kuwasiliana na washenzi hao. Naye Hegel (1956) kwa upande wake anaeleza kuwa Wafrica ni watu ambao hawakuwa na historia yao wenyewe. Aliwachukulia sawa na watoto waliodumaa akili ambao hawangeweza kujiongoza wenyewe bila kuongozwa.

Wakoloni nao kwa upande wao, walitoa mchango mkubwa katika ujenzi wa dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica. Wakoloni hao walifanya masuala

mbalimbali yaliyosababisha kujengeka kwa dhana hizo potofu. Miongoni mwa masuala hayo ni kuleta lugha zao za kigeni na kuzikandamiza lugha za Waafrika. Kulingana na Mnyampala (1971), wakoloni waliotutawala walikita mamlaka zao na kutuletea kila hila na hivyo mila zetu kudharaulika. Mnyampala (keshatajwa) anahimiza kuiondoa lugha ya Kiingereza kwani anaiona ni lugha inayokifuja Kiswahili. Shutuma zake amezielekeza katika msisitizo uliowekwa katika matumizi ya lugha ya Kiingereza ambapo lugha ya Kiingereza ndio lugha iliyohalalishwa kuwa lugha ya ofisini na kwa hivyo mtu ambaye hakuifahamu alidharauliwa na kuonekana mpumbavu. Maelezo kama haya ya Mnyampala (keshatajwa) yamefanana na mawazo ya Omari (1981), Senkoro (1995), na Iribemwangi na Mukhwana (2011).

Kutokana na kuwapo kwa dhana potofu zilizopandikizwa na wageni kuhusu Afrika na Mwafrika, makala hii inatathmini mikakati mbalimbali inayopendekezwa na Euphrase Kezilahabi katika kukabiliana na dhana hizo potofu. Kwa kuwa isingekuwa rahisi kutathmini mikakati inayopendekezwa katika tanzu zote za fasihi, makala hii inatathmini mikakati hiyo katika riwaya ya Kiswahili. Riwaya zilizoteuliwa ni *Gamba la Nyoka*, *Nagona* na *Mzingile* zilizotungwa na Euphrase Kezilahabi. Tumeteua riwaya hizi kwa kuwa ni riwaya zilizotungwa kwa kufuatana. Pia, ni riwaya ambazo zinadhihirisha mikakati hii moja kwa moja. Aidha, tumependelea kumtumia Euphrase Kezilahabi kwa sababu toka kazi zake za mwanzo alidhihirisha kabisa kuwa ni miongoni mwa waandishi wanaopingana na dhana potofu zilizopandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrika.

2.0 Mbinu za Utafiti na Nadharia Iliyotumika

Njia iliyotumika katika kufanikisha utafiti huu ilikuwa ni mbinu ya uchanganuzi matini. Kulingana na Berg (2001), kuna tofauti ya uchambuzi matini katika utafiti wa kitakwimu na ule wa kitaamuli. Anaelezea kuwa mbinu hii huhusisha kutoa mahitimisho kutokana na kubainisha sifa za kipekee za ujumbe kwa utaratibu pasipo upendeleo.

Katika uchanganuzi huo, kilichofanyika ni kusoma riwaya husika kwa makini ili kupata data muhimu na kisha kuanza kuzichanganua. Data

zilizoshughulikiwa katika riwaya husika ni zile zinazohusiana na mikakati inayopendekezwa katika kukabiliana na dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica tu. Data hizo zilinukuliwa kutoka katika riwaya tatu za Kezilahabi ambazo ni *Gamba la Nyoka*, *Nagona* na *Mzingile*.

Pamoja na mbinu hiyo, Nadharia ya Ubaadaukoloni ilitumika ili kutupatia data za utafiti tulizokuwa tunazihitaji. Nadharia ya Ubaadaukoloni inafungamanishwa na wataalamu wanne ambao ndio wanatazamwa kama waasisi wa mwanzo kabisa waliochochea kuibuka kwa nadharia hii. Wataalamu hao ni: Edward Said, Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak na Frantz Fanon. Kitabu cha Said (1978) cha *Orientalism* ndicho hasa kinachofungamanishwa na mawazo yaliyochochea kuibuka kwa nadharia hii.

Hata hivyo, katika miaka ya 1950, aliibuka Frantz Fanon ambaye ndiye alichukuliwa kuwa nguzo kuu ya uasisi wa nadharia hii ambapo aliandika kitabu chake cha *Black Skin, White Masks*. Aidha, katika miaka ya mwanzo ya sitini, Frantz Fanon alichapisha kazi yake maarufu ya *The Wretched of the Earth*. Anwani hii “*The Wretched*” inatoka katika tafsiri ya neno la Kifaransa la “*Les Damnés*” lenye maana sawa na “*The Cursed*” katika lugha ya Kiingereza. Katika lugha ya Kiswahili, neno hili humaanisha “Waliolaaniwa”. Kwa hivyo, katika lugha ya Kiswahili, “*The Wretched of the Earth*” humaanisha “Viumbe Waliolaaniwa.”

Njogu na Chimera (1999) wanadai kuwa, uhakiki wa Baada-Ukoloni ni juhudi ya kuelewa uhusiano uliopo baina ya mataifa yaliyotawaliwa na yaliyotawala. Uhakiki huu unachunguza uhusiano baina ya nchi tawala na nchi tawaliwa, na kufichua unafiki uliokita katika madai ya usomi wa kilimwengu. Wataalamu hawa wanaendelea kusema kuwa, Nadharia ya Baada-Ukoloni ni ya kisiasa, na lengo lake ni kurejesha sifa na heshima ya lugha na fasihi za mataifa ya pembezoni. Hizi ni juhudi za mataifa haya kurudi katika uasili wa mambo uliochafuliwa na ukoloni mkongwe. Maelezo kama haya yanapatikana pia kwa Wamitila (2002).

Kwa kadri muda ulivyoenda, nadharia hii iliendelezwa na wataalamu mbalimbali, mmojawapo akiwa ni Mulokozi (2017). Mulokozi anadai kuwa, Ubaada-Ukoloni ni mtazamo unaosawiri, kuchambua na kukosoa hali ya mambo katika nchi zilizokuwa makoloni ya Ulaya hadi miaka ya karibuni, hususani nchi za Afrika, Asia na Karibiani.

Mulokozi (2017:367-368) anatubainishia mihimili muhimu ya nadharia hii. Mihimili hiyo ni: Kutambua na kutetea utambulisho wa Mwafrika; kuthamini lugha za asili na kuhimiza matumizi yake katika fasihi badala ya lugha za kigeni; kudai usawa na ukombozi kamili wa Mwafrika katika nyanja zote; kutetea mapambano ya uhuru wa Afrika nzima; kutetea ujenzi wa umoja na umajumui wa bara zima la Afrika; kutetea harakati za Waafrika wa Diaspora na mshikamano wao na Waafrika wa barani; kupinga usaguzi wa kitaifa na kijamii, usawiri hasi na potofu, na upuuzwaji wa Mwafrika na maono yake unaofanywa katika fasihi na vyombo vya habari vya nje ya Afrika; kupinga athari hasi za utandawazi unaompokonya Mwafrika hadhi, utu na rasilimali zake na pia, kuchunguza changamoto za umataifa na kuingiliana kwa tamaduni.

Katika kufanikisha utafiti wetu, tulitumia mihimili mitatu kati ya hiyo iliyoorodheshwa na Mulokozi (keshatajwa). Kwanza, kutambua na kutetea utambulisho wa Mwafrika. Mhimili huu ulitusaidia katika kubainisha dhana potofu zilizopandikizwa na wageni kuhusu Afrika na Mwafrika katika riwaya teule za Euphrase Kezilahabi. Pili, kupinga usaguzi wa kitaifa na kijamii, usawiri hasi na potofu, na upuuzwaji wa Mwafrika na maono yake unaofanywa katika fasihi na vyombo vya habari vya nje ya Afrika. Tatu, kuchunguza changamoto za umataifa na kuingiliana kwa tamaduni. Kwa ujumla, mihimili hii mitatu ya nadharia hii ilitusaidia kubainisha dhana potofu zilizopandikizwa na wageni kuhusu Afrika na Mwafrika ambazo ni matokeo ya mwingiliano wa tamaduni ngeni dhidi ya tamaduni za wenyeji.

3.0 Maelezo Mafupi kuhusiana na Riwaya Teule

Utafiti uliozaa makala hii, ulitokana na riwaya tatu teule, yaani *Gamba la Nyoka* (1978), *Nagona* (1990) na *Mzingile* (1991). Riwaya hizi zimefuatana kimiaka katika uchapishaji wake na zinaonekana kuwa na mwendelezo kuanzia ya kwanza hadi ya mwisho.

Gamba la Nyoka ni riwaya inayozungumzia utekelezaji wa vijiji vya ujamaa nchini Tanzania baada ya kutangazwa kwa sera hiyo. Licha ya sera hiyo kukusudiwa kuwa na tija kwa wananchi, mwandishi anaonesha utekelezaji mbovu wa sera hii. Ubovu huu unatokana na mambo yafuatayo: Moja, wananchi kutopewa elimu ya umuhimu wa uanzishwaji wa vijiji hivyo vya ujamaa. Pili, utekelezaji wa mabavu katika uhamishaji wa watu kuelekea vijiji hivyo vya ujamaa pamoja na kuwapo kwa uonevu na upendeleo. Na tatu, kutokuwapo na maandalizi madhubuti ya miundombinu muhimu katika vijiji hivyo walivyokuwa wanahamishiwa. Mbali na kuonesha utekelezaji wa sera ya uanzishwaji wa vijiji vya ujamaa, riwaya hii imezungumzia kwa kukosoa mambo mengine mbalimbali. Mambo haya ni kama vile: dini zilizoletwa na wageni, mtazamo hasi kuhusu uwezo wa akili ya Mwafrica, utamaduni wake, majina ya asili, historia yake, maendeleo na lugha za Kiafrika.

Kwa upande wa *Nagona* na *Mzingile*, hizi hutazamwa kama riwaya pacha. Baadhi ya watu ambao hawajabahatika kuziona, pindi wanapozisikia zikitajwa kwa pamoja, hudhani kuwa ni riwaya moja iitwayo *Nagona* na *Mzingile*. Kwa ufupi, mawazo yanayoanzia katika riwaya ya *Nagona*, yanaendelezwa katika riwaya ya *Mzingile*. Wazo kuu linalojitokeza katika riwaya hizi pacha ni lile la dhana ya 'ukweli.' Je, ukweli ni nini? Je, kuna ukweli mkamilifu?. Na je, ukweli huo upo wapi au kwa nani?. Maswali yote haya ndiyo msingi wa kuziangazia dhamira nyingine zote zinazopatikana katika vitabu hivi. Mbali na hayo, kama ilivyo riwaya ya *Gamba la Nyoka*, riwaya hizi zinabainisha mitazamo mbalimbali potofu dhidi ya Afrika na Mwafrica. Mitazamo iliyobeba dhana hizo imekitwa katika vipengele vya kisiasa, kiuchumi, kijamii pamoja na kiutamaduni. Vipengele vya kijamii na kiutamaduni tumeamua kuviunganisha pamoja kwa kuwa vinaonekana

kuingiliana sana. Kwa kufanya hivi, tumeweza kuepuka kuchanganya baadhi ya masuala ambayo wengine wangepaweka katika kipengele cha kijamii ilhali wengine wakiyaweka katika kipengele cha kiutamaduni.

4.0 Dhana Potofu Zilizopandikizwa na Wageni kuhusu Afrika na Mwafrica

Katika utafiti wetu, tuliweza kubaini dhana kadhaa potofu zilizopandikizwa na wageni kuhusu Afrika na Mwafrica zilizobebwa na riwaya teule za Euphrase Kezilahabi. Dhana hizi potofu kuhusu Afrika na Mwafrica zilipandikizwa kupitia vipengele vya kisiasa, kiuchumi, kijamii pamoja na kiutamaduni. Katika sehemu zinazofuata za makala hii, tunazijadili dhana hizo potofu.

4.1 Kisiasa

Katika kufanikisha upandikizaji wa dhana hizi potofu kuhusu Afrika na Mwafrica, inasawiriwa katika riwaya teule kuwa wageni walitumia njia mbalimbali. Waliwatumia wafanyabiashara kutoka katika nchi zao. Pia, waliwatumia wamishionari ambao walipandikiza dhana hizi kwa misingi ya dini na masuala ya imani. Dini ya Kikristo ilitumika kama nyenzo muhimu sana katika kufanikisha azma hii. Vilevile, wapelelezi mbalimbali walitumika kupandikiza dhana potofu. Wapo wapelelezi waliokuja kwa miavuli ya kueneza dini za Kikristo ilhali wakitokea katika mashirika makubwa ya upepelezi na ujasusi kama vile C.I.A. Inaelezwa katika riwaya teule kuwa wapelelezi hawa, kwa kutumia migongo ya dini, walipandikiza dhana hizi potofu kwa Wafrica kuhusu Afrika na Mwafrica. Njia hii iliyotumiwa na wageni hawa inafungamana na mhimili wetu wa pili wa nadharia iliyotumika. Mhimili wa pili unadhihirisha kuwapo kwa changamoto za umataifa unaotokana na kuingiliana kwa tamaduni. Tamaduni za wageni zilipoingizwa kwa Wafrica zilichangia kupandikizwa kwa dhana potofu. Kutokana na mwingiliano huo, wageni hawa waliweza kudukua taarifa mbalimbali katika nchi za Kiafrika na kuzipeleka kwao kwa manufaa yao. Mfano halisi ni Padri Madevu katika riwaya ya *Gamba la Nyoka*. Huyu, licha ya kuwa padri, lakini pia ilibainika kwamba alikuwa anatokea katika Shirika la Kimataifa la Ujasusi (C.I.A). Huyu alikuwepo kwa ajili ya maslahi ya taifa lililomtuma na pia alikuwa ni miongoni mwa vikwazo vilivyotumika katika kukwamisha utekelezaji wa uanzishwaji wa

vijiji vya ujamaa. Padri huyu kulingana na Gibbe (1982), alikuwa msumari katika kufanikisha Ujamaa wa Kiafrika. Gibbe (keshatajwa) anadai kwamba, licha ya kuwepo miiba katika utekelezaji wa ujamaa, padri huyu alikuwa ni msumari. Taswira ya miiba iliashiria wapinzani wengi waliokuwa wakipinga utekelezaji wa ujamaa. Katika kufananisha na msumari, Padri Madevu alikuwa “msumari wenye sumu”. Hapa alimaanisha kwamba alikuwa mpinzani mkubwa na mwenye mbinu za hali ya juu zaidi na haikuwa rahisi kumulika na kumdhibiti. “Msumari” si rahisi kuuvunja, na uchomapo mwilini, huchoma hasa na ni vigumu kuung’oa. Tukimnukuu, mwandishi anasema:

“... Pia iligunduliwa kwamba Padri Madevu hakuwa Padri. Alikuwa profesa wa uchumi. Katika sanduku lake walikuta majarida mengi yaliyochapishwa na “*Economic Research Bureau*” ya Chuo Kikuu. Walikuta barua kadhaa za kirafiki kutoka kwa walimu fulani fulani wa Kitanzania waliopata kusoma Marekani. Walikuta barua nyingi za uhusiano na Marekani wenzake katika mikoa mbalimbali kuhusu kazi yao. Walikuta barua nyingi za uhusiano na wakubwa kadhaa kutoka wizara mbalimbali. Baadhi ya watu waliokuwa wamemwandikia hawakuweka majina yao mwishoni mwa barua hizo. Padri Madevu alikuwa C.I.A.” “ ‘C.I.A.’ ndio watu gani?” Aliuliza Tinda. “Ni wadukezi wa siri za nchi zingine, ambao kazi yao ni kuhujumu Serikali na kuangusha uchumi wa nchi zingine kwa manufaa ya Marekani” (kur. 95-96).

Kupitia maelezo hayo, ni dhahiri kabisa kwamba, dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrika zilipandikizwa kwa njia mbambali ambazo zilitumia hali fulani ya ufiche ili isiweze kubainika wazi. Katika kufanikisha upandikizaji huo, wapo hata miongoni mwa Waafrika walioweza kushirikishwa na wageni hao ili kutekeleza ama kufanikisha malengo ya wageni hao.

4.2 Kiuchumi

Suala la maendeleo limetumika kusawiri dhana potofu zilizopandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrica. Suala hili limetumika kwa njia ya kubeza au kuonesha kwamba Afrika na Mwafrica hajapiga hatua yoyote ya kimaendeleo. Mifumo mizima ya kiuongozi ama kiutawala vinasawiriwa kwa njia ya kubeza. Mtazamo huu unadhihirishwa na mhimili wa pili wa nadharia teule. Mhimili huu unapinga usaguzi wa kitaifa na kijamii unaomsawiri Mwafrica katika mtazamo hasi ambapo hata mawazo yake pia yanapuuzwa. Mawazo haya ya kuitazama Afrika na Mwafrica kama bara na mtu ambaye yupo nyuma sana kimaendeleo yanasawiriwa na Euphrase Kezilahabi katika riwaya yake ya *Gamba la Nyoka*. Mwandishi anasema:

Tuliona kila aina ya hirizi, pembe za kunywea dawa na vifurushi vingi vya kutisha. Lakini mambo haya yote hayakunishangaza kuliko jambo moja ambalo nililitambua jana tu. “Jambo gani hilo Mambosasa? Nina hamu ya kulijua.” “Umaskini.” “Umaskini!” “Ndiyo Mamboleo.” Mambosasa alisema kwa masikitiko. “Kwani wewe muda wote huu ulikuwa hujui kuwa Tanzania tu maskini?” “Nilikuwa najua kinadharia tu, kwamba Tanzania ni nchi mojawapo kati ya nchi maskini sana ulimwenguni. Lakini jana nilijionea mwenyewe. Watu bado maskini-ndugu zetu, baba zetu na babu-zetu wote bado maskini. Bado tuna safari ndefu. Nafikiri jambo ambalo serikali inawafanyia ni la muhimu sana” (kur. 42-43).

Suala la nchi za Kiafrika na Wafrica, ikiwemo Tanzania kutazamwa kama maskini sana ni miongoni wa mambo yaliyopandikizwa na wageni. Kwa kupitia Tanzania, dhana hii potofu inaikuza kupitiliza hali iliyopo katika nchi za Kiafrika. Kwa mfano, mwandishi anatwambia kwamba, Tanzania ni mojawapo kati ya nchi maskini sana ulimwenguni. Mawazo haya ya

kuitazama Afrika na Mwafrika kuwa maskini sana ni dhana potofu. Yanatokana na vipimo vya ki-Ulaya vya kupima maendeleo.

Vilevile, maendeleo ya Afrika na Mwafrika yamefungamanishwa na dhana ya utegemezi. Huu ni usawiri hasi mwingine unaodokezwa na mhimili wetu wa pili wa nadharia. Kwamba, hakuna namna yoyote ambayo nchi ya Kiafrika inaweza kujiendesha pasipo kutegemea nchi za Wazungu. Kuna dhana potofu iliyopandikizwa kwamba, kwa kila jambo zuri lililopo Afrika, hata baada ya uhuru, lilitegemea/linategemea nchi za Ulaya. Hali hii imeendana na kubeza kwamba hata misaada inayopokewa na nchi za Kiafrika bado inafujwa. Mazungumzo ya Padri Madevu, Mamboleo na Mambosasa katika riwaya ya *Gamba la Nyoka* yanadhihirisha jinsi dhana hii potofu ilivyopandikizwa:

Baada ya uhuru Tanzania haikujitegemea na bado haijajitegemea. Baada ya uhuru Tanzania imekuwa ikitegemea misaada ya nje kwa maendeleo yake. Maendeleo yake bado ni matokeo ya Wazungu. Tanzania imekuwa ikipata misaada ya pesa, ya kijeshi, ya utawala, kielimu na utaalamu wa uchumi na ufundi. Misaada hii inatoka zaidi katika nchi za Magharibi, watu ambao sasa bila shukurani kabisa mnawaita majina mengi ya kashfa, mara bepari, mara wanyama, mara wanyonyaji. Mioyo yenu haina shukurani kabisa! Tazama Serikali yenu ilitaka kupinduliwa. Nani alimsaidia Nyerere? Mwingereza. Yule yule ambaye sasa mnamwita beberu. Mlikuwa na janga la njaa. Nani aliwaletea chakula. Sio Kennedy. Hamna shukurani hata kidogo!” (kur. 54-55).

Dondoo hili kutoka riwaya ya *Gamba la Nyoka* linadhihirisha dhana potofu iliyopandikizwa kwa Waafrika, kwamba hawawezi kujitegemea na pia Wazungu ni watu wema ambao walikuja Afrika ama wamejenga uhusiano mzuri na Waafrika kwa lengo la kuwasaidia. Kulingana na maelezo tuliyoyadondoa, ni dhahiri kabisa kuwa Wazungu walipandikiza dhana potofu kwamba maendeleo ya Afrika na Waafrika ni matokeo ya Wazungu.

Kwa kifupi, hii inamaanisha kwamba, pasipokuwapo Wazungu basi hapawezi kuwapo Waafrika.

Kwa muda mrefu sana, historia ya Afrika na Mwafrika imekuwa ikisawiriwa kwa mtazamo hasi. Suala hili la Afrika na Mwafrika kuchukuliwa kwa mtazamo huo hasi linaibua motifu ya dhana potofu. Mawazo haya yalijengewa msingi na wasomi wa Kimagharibi. Hegel ni miongoni mwa wasomi na wanafalsafa maarufu ulimwenguni waliopandikiza mtazamo hasi kuhusu Afrika na Mwafrika. Hawa waliitazama Afrika na Mwafrika kama mahali ambapo hapakuwa na kitu kabla ya ujio ya wageni. Ujio wa wageni ndio ulioiweka Afrika na kumuingiza Mwafrika katika historia ya ulimwengu. Kwa hivyo, bila kuwapo ujio wa wageni, basi Afrika na Mwafrika angeendelea kubaki gizani. Maelezo haya yanathibitishwa na Padri Madevu kupitia riwaya ya *Gamba la Nyoka* anaposema:

“Tazama, Mambosasa. Nitakueleza waziwazi mawazo yangu juu ya Tanzania. Kabla ya Wazungu kufika nchi hii ilikuwa imejawa na magonjwa ya kila aina. Utawala wa kitemi ulikuwa wa kinyama. Watu walikuwa wakiuana ovyo na baadhi kula nyama za watu. Hapakuwa na barabara, hapakuwa na reli isipokuwa vijia vidogo vilivyotumiwa kwa misafara ya watumwa. Shukuruni miguu ya watumwa iliyowaonyesha Wajerumani mahali pa kupitisha reli! Watu walikuwa wanatembea uchi, wakiishi juu ya miti kama nyani. Maendeleo yote unayoyaona leo ni akili na juhudi ya Wazungu na Wahindi...” (uk.54).

Aidha, kuna dhana potofu nyingine iliyopandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrika kuhusiana na masuala mazima ya maendeleo. Hoja hii imeelekezwa katika bara la Afrika kuwekwa katika kundi la mwisho kabisa kimaendeleo katika mabara yote. Kitendo cha kuliweka bara la Afrika katika kundi la mwisho kinadhihirisha usaguzi na usawiri hasi unaofanywa

dhidi ya Mwafrika. Jambo hili lina historia ndefu sana. Katika riwaya ya *Mzingile* mwandishi anasema kwamba:

“...Ghafla mwanamume mmoja aliingia. Hawakustuka.
“Vizuri sana malaika! Naona mmetimia. Ulaya utanza
kuingia jiandae haraka. Amerika utafuatia, halafu Asia
ukifuatilia na Australia. Wewe Afrika utaingia mwisho.
Sawa?—”

Kulingana na maelezo hayo, tunaona dhahiri kabisa kwamba katika orodha ya kuingia katika holi, Afrika amepangiwa nafasi ya mwisho kabisa, yaani nafasi ya tano. Mfano huu unatudhihirishia hali halisi iliyopo tangu wageni walipoingia katika bara la Afrika. Kwa mfano, ulipoingia ukoloni barani Afrika, huduma za kijamii zilitolewa kwa mgawanyo wa matabaka. Tabaka la kwanza lilihusisha Wazungu wa kutoka Magharibi, kisha likafuata tabaka la kutoka Asia, ambapo Afrika iliwekwa katika kundi la mwisho kabisa. Mgawanyo ulipandikizwa ukishadidiwa na dhana potofu kwamba, maendeleo huanzia Magharibi na kisha kuelekea Mashariki. Afrika ni ya mwisho kabisa katika kufikiwa na maendeleo haya.

Vilevile, suala la dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrika linajitokeza katika riwaya ya *Mzingile*. Katika riwaya hii, mwandishi anatuonesha jinsi ambavyo kuna mawazo potofu yaliyopandikizwa kuhusu uchumi wa Afrika pamoja na ustaarabu wa Mwafrika. Afrika na Mwafrika anaonekana kama ni hivi karibuni tu ndio ameingizwa katika uchumi wa ulimwengu na pia kuhusishwa katika masuala mazima yanayohusu ustaarabu. Tukimnukuu mwandishi anasema:

“Samahani wateja wapenzi. Ni jana tu tumemleta kutoka msituni. Bado sijamwingiza vizuri katika muundo wa uchumi wa ulimwengu, na hajazoea mwanga wa aina hii! Lakini nitamfundisha ustaarabu” (uk. 49).

Kutokana na nukuu hiyo, mwandishi anatudhihirishia dhana potofu iliyopandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrika kwamba, ndio kwanza ameingizwa hivi karibuni katika uchumi wa ulimwengu. Kwa hivyo, bado yupo nyuma sana ukilinganisha na mabara mengine. Kwa upande wa ustaarabu, Mwafrika anaoneshwa kama mtu asiyestaarabika ambaye kustaarabika kwake kunategemea kustaarabishwa na wageni. Katika kufanikisha azma hii ya kupotosha, zilitumika njia mbalimbali. Kuingizwa kwa dini za Ukristo na Uislamu katika Afrika, kuliegemezwa katika kigezo cha kuja kumstarabisha Mwafrika. Nchi za Kiafrika zilipewa majina mbalimbali kama vile “nchi za dunia ya tatu”, “nchi zinazoendelea” na pia “nchi zenye uchumi wa chini”. Katika kumtweza Mwafrika, jamii za Kiafrika zilizokuwa zinaishi msituni nazo zilipewa majina ya ajabu. Kwa mfano, licha ya jamii hizi kujulikana kama “*Khoikhoi* ama *San*,” Wazungu walipofika waliwaita wenyeji hawa “*Bushmen*.” Neno “*Bushmen*” linadhihirisha dhana potofu na pia hata kumtweza Mwafrika kwani ni kama linamfungamanisha au kumfananisha na wanyama wa msituni. Huo ni mwendelezo wa mawazo ya Georg Hegel kuhusu Afrika na Mwafrika.

4.3 Kijamii na Kiutamaduni

Lugha ni miongoni mwa vipengele vya kiutamaduni vinavyodhihirisha dhana potofu zilizopandikizwa na wageni kuhusu Afrika na Mwafrika. Kipengele hiki kinadhihirika katika riwaya teule za Euphrase Kezilahabi. Katika riwaya hizo inabainishwa kuwa Afrika na Waafrika wameaminishwa kuwa lugha bora ni zile za kigeni. Kwa mfano, habari muhimu katika vyombo vya habari zimekuwa zikiwasilishwa kwa kutumia lugha ya kigeni ama kupatikana katika vyombo vya habari vinavyotumia lugha za kigeni. Mithalini, katika riwaya ya *Gamba la Nyoka*, tunaona habari kuhusu kifo cha Padri Madevu na taarifa nyingine zilizomhusu zilipatikana katika gazeti lililokuwa limeandikwa katika lugha ya Kiingereza ilhali hakukuwa na gazeti lililokuwa limeandikwa kwa lugha iliyoeleweka kwa wenyeji walio wengi. Tena gazeti lenye taarifa hizi lilikuwa ni la kutoka nje ya nchi ilhali wakati huo hakukuwa na jitihada zozote zilizokuwa zimefanyika za kuweka

taarifa hizo katika gazeti linalotumia lugha inayoeleweka kwa wenyeji walio wengi. Mwandishi anasema:

“Mambosasa alilipokea. Upesiupesi alifunua ukurasa huo wa kumi na nne na akaanza kusoma. Alipomaliza aliinua kichwa chake, akamwambia Mamboleo. “Kwa nini Serikali inatuficha mambo haya, mpaka tunakuja kuyasoma katika magazeti ya nje!” “Ni kawaida ya Serikali nyingi.” Mamboleo alijibu. “lakini hizi si habari mbaya. **Habari kama hizi zingefaa kuchapishwa katika magazeti yetu ili kuwaelimisha watu!**” Hapo Tinda ambaye alitaka kujua kulikuwa na habari gani, alilichomoa lile gazeti kutoka mikononi mwake. **Alifunua ule ukurasa wa kumi na nne, lakini kwa kuwa habari zenyewe zilikuwa zimeandikwa katika Kiingereza kigumu alimrudishia. ...**” (uk. 95). (Maandishi yaliyokolezwa ni msisitizo wa waandishi wa makala).

Maandishi yaliyokolezwa yanadhihirisha namna ambavyo lugha ya Kiingereza imekuwa ikitumiwa katika vyombo vya habari katika kufikisha habari kwenye nchi za Kiafrika. Hali hii imekuwa na athari ya kuitenga sehemu kubwa ya hadhira ya wasomaji kupata taarifa kutoka katika vyanzo hivyo. Aidha, tunaweza kusema kwamba habari hizi zinazotumia lugha ngumu za kigeni zimeleenga kuleta matabaka miongoni mwa Waafrika, ambapo wale wanaojua lugha hizo huweza kutazamwa kama kundi maalumu katika jamii. Suala hili la kuandika habari kwa lugha za kigeni ni miongoni mwa dhana potofu zilizopandikizwa katika jamii za Kiafrika. Aidha, magazeti yanayoandikwa katika lugha ya Kiingereza ama lugha za kigeni hutazamwa kama mahususi kwa watu wenye hadhi ya juu. Magazeti haya, kwa kiasi kikubwa, kwa mfano, nchini Tanzania hayapatikani mahali pote, bali hupatikana mijini. Aidha, hata katika ofisi nyeti za umma, magazeti haya hununuliwa kwa wingi zaidi.

Katika kutambua na kutetea utambulisho wa Mwafrika hususani kupitia kipengele cha lugha, Kezilahabi ameweza kudhihirisha suala hili.

Amedhihirisha suala hili kwa kuonesha udhaifu wa lugha za kigeni pale zinapositizwa katika kuwafundishia wanafunzi. Haya yanadhihirika katika riwaya ya *Mzingile*. Katika riwaya hiyo, kipengele cha lugha kama miongoni mwa dhana mojawapo potofu kuhusu Afrika na Mwafrika kinajidhihirisha. Suala hilo linajidhihirisha kupitia Mwalimu Mkuu wa shule aliyeamua kujiua baada ya wanafunzi wake wanya waliokuwa mawazoni kushindwa kujibu maswali kwa lugha iliyokuwa ikieleweka kwake. Mwandishi anasema:

“Mwalimu Mkuu wa shule aliendelea kuwafundisha watoto.
... **Alijiua mwenyewe wanafunzi wake wa mawazoni waliposhindwa kujibu maswali yake kwa lugha iliyoeleweka kwake**” (uk. 25) (Maandishi yaliyokolezwa ni msisitizo wa maandishi wa makala).

Katika nukuu hiyo, maneno yaliyokolezwa yamekusudiwa kushadidia jinsi kipengele cha lugha kama kipengele kimojawapo cha dhana potofu kinavyojitokeza katika riwaya ya *Mzingile*. Kulingana na maelezo hayo, kisa cha Mwalimu Mkuu wa shule kujiua ni kutokana na kukatishwa tamaa na wanafunzi wake ambao walishindwa kujibu maswali yake kutokana na lugha aliyoitumia kwa wanafunzi wake; lugha ambayo haikuwa inaeleweka kwa wanafunzi wake. Kuna uwezekano mkubwa kwamba, kulingana na mwandishi, mkuu huyu pengine alikuwa akifundisha kwa lugha ya kigeni, lugha ambayo ni ngumu kueleweka kwa wanafunzi ambao hiyo sio lugha ambayo wamekuwa wakiitumia. Hii inaweza kuwa ni lugha ambayo wameikuta shuleni tu kama lugha ya kujifunzia ambayo haitumiki katika mazingira mengine ya nje ya shule. Kwa mfano, kumekuwapo na changamoto kubwa kwa wanafunzi kujifunza kwa lugha za kigeni kama vile Kiingereza, Kifaransa, Kijerumani na lugha nyinginezo, kuliko kujifunza kwa lugha ya Kiswahili. Msisitizo wa kutumia lugha hizi za kigeni kama lugha za kufundishia na kujifunzia ni mojawapo ya dhana zilizopandikizwa na wageni tangu enzi za ukoloni kwa Waafrika.

Aidha, lugha kama kipengele cha dhana potofu zilizopandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrica katika riwaya ya *Mzingile*, kinajitokeza kupitia dini ya Kiislamu. Ujio wa dini ya Kiislamu ulienda pamoja na upandikizaji wa lugha ya Kiarabu. Mbali na waumini wa dini ya Kiislamu kupaswa kufahamu mambo yote yanayohusiana na dini hiyo, lugha ya Kiarabu nayo ilikuwa ni miongoni mwa mambo ambayo waumini walipaswa kuyafahamu. Lugha hiyo ilifundishwa kwa waumini kupitia madrasa. Kiarabu kilitumika kama nyenzo ya kupandikiza imani na utamaduni wa Kiarabu ambapo ilisababisha hata mgawanyo wa matabaka. Wale waliojiunga na Uislamu walijulikana kama wastaarabu, na wale ambao hawakujiunga na imani hii walijulikana kama washenzi au makafiri. Mwandishi anaibezwa lugha ya Kiarabu iliyotumika kuandikia maneno “*Allah Akbar*,” yakimaanisha “Mungu Mkubwa,” kwamba yalikuwa yameandikwa kwa mwandiko mbovu wa Kiarabu. Mwandishi anasema:

“Kutazamana na jengo hili palikuwa na jengo jingine fupi na pana. Hili pia lilikuwa bado imara. Ulikuwa msikiti wa Waislamu wachache walioishi kijijini. Majani yaliota hata kwenye nyufa za msingi. Ndani kulikuwa na hali ya unyevunyevu kwenye kuta. Yaelekea paa lake lilivuwa mvua zilipoanza kunyesha. Popo waliruka hapa na pale. Ndani hapakuwa na kitu isipokuwa msala mmoja uliosahaulika. Ulikuwa umeoza. Kwenye ukuta mmoja niliweza kusoma maneno “**Allah Akbar**,” **yaliyokuwa yameandikwa kwa mwandiko mbovu wa Kiarabu**” (uk. 65) (Maandishi yaliyokolezwa ni msisitizo wa maandishi wa makala).

Maelezo yaliyokolezwa (ambayo ni msisitizo wa maandishi) yanashadidia jinsi lugha ya Kiarabu ilivyoingizwa na kutumika katika kuenezea dini ya Kiislamu. Mwandiko uliotumika kuandikia maneno “*Allah Akbar*” unaonekana kama ni wa maandishi yaliyoandikwa kwa lugha isiyoelweka (Kezilahabi anakejeli kuwa ni mwandiko mbaya licha ya kuwa pengine herufi za Kiarabu huandikwa namna hiyo). Kwa kurejelea mtazamo wa Kezilahabi kuhusu lugha anayosisitiza kutumika, ndio maana tunaona kwamba, maandishi yaliyotumika yanaonekana kama yameandikwa kwa

mwandiko mbovu. Mwandiko huu unafungamanishwa na lugha ya Kiarabu iliyotumika kuenezea dini ya Kiislamu. Waafrika walilazimika kujifunza lugha ya Kiarabu na dini ya Kiislamu kwa pamoja kwani vyote vilichukuliwa kuwa kwa yeyote aliyepaswa kuonekana amestaarabika alipaswa kuvifahamu.

Katika kushadidia lugha kama dhana potofu iliyopandikizwa kwa Waafrika, King’ei (2010) anafafanua kwamba:

“Wakoloni walitilia mkazo zaidi mafunzo ya lugha ya Kiingereza dhidi ya Kiswahili katika miaka ya mwisho ya utawala wao nchini Kenya-katikati ya mwaka 1962 na 1965. **Katika kipindi hiki, nia yao kuu ilikuwa ni kukuza tabaka la wasomi waliomudu vizuri Kiingereza ili kuweza kushika hatamu baada ya wao kuondoka**” (kur. 130-131) (Maandishi yaliyokolezwa ni msisitizo wa maandishi wa makala).

Kutokana na nukuu hiyo ya King’ei (keshatajwa), tunafafanuliwa zaidi kwamba, utawala wa kikoloni; hasa wa Waingereza ulihimiza matumizi ya lugha ya Kiingereza. Lugha ya Kiingereza ilipandikizwa ili itumike katika shughuli za kiutawala kwani ilichukuliwa kuwa ni bora na iliyofaa kwa shughuli za kiutawala. Lugha hii ilitumika kama nyenzo ya kuwadunisha Waafrika na pia kuleta matabaka. King’ei anadai kwamba wale walioimudu lugha ya Kiingereza walitengeneza tabaka lao lililojulikana kuwa ni tabaka la wasomi (taz. maelezo yaliyokolezwa wino ni msisitizo wa watafiti). Tabaka hili ndilo lililoandaliwa kuwa tabaka tawala. Maelezo kama haya pia yanapatikana kwa Tumbo-Masabo na Mwansoko (2008).

Kulingana na utafiti uliofanyika, Mwafrika amejikuta akitumia lugha hizi za kigeni katika mazingira ya kulazimishwa. Kulazimishwa huku kulitengenezewa mazingira ya kuzipa kwanza hadhi za juu lugha za kigeni dhidi ya lugha za Kiafrika. Suala hili linadhihirisha kuwapo kwa changamoto za umataifa na kuingiliana kwa tamaduni. Namna mojawapo

iliyotumika ni ya kuzipa hadhi lugha hizi za kigeni kuzifanya lugha za kimataifa na pia kutengeneza mazingira ya Waafrika kuzipa hadhi lugha hizi kuwa lugha rasmi za serikali za Kiafrika. Khamisi (2008) anafafanua hili kwa kusema:

“Umataifa wa lugha hizi umekuwa wa kulazimisha; kwani kuingia kwa lugha hizi katika mataifa ya kigeni aghalabu kuliambatana na majilio ya ukoloni. Na katika raghba yao ya kueneza na kutukuza utamaduni wao, wakoloni wakaona lugha za kuzungumzia mambo nje ya mataifa yao ziwe ni lugha za asili zao. Hivyo, wachache wa wananchi watawaliwa walipoandaliwa kushiriki katika mifumo ya kikoloni waliandaliwa kwa lugha za wakoloni. Na hata baada ya kujitawala **wananchi waliojaaliwa kubabaisha elimu ya shuleni** walijikuta hawana lugha nyingine ya kuwasiliana na mataifa ya kigeni ila lugha ya wakoloni. Wakalazimika kuzitangaza lugha za wakoloni kuwa lugha rasmi za serikali zao, na hata kuzipa hadhi ya ‘lugha ya taifa’ pale ambapo ukoloni ulikolea sana” (uk. 10) (Maandishi yaliyokolezwa ni msisitizo wa maandishi wa makala).

Maneno yaliyokolezwa na maandishi wa makala yanalenga kushadidia kile kilichosemwa na Kezilahabi. Kezilahabi anasema kwamba kulikuwapo na ubabaishaji tu katika utumiaji wa lugha ngeni waliyopandikiziwa wenyeji (tukirejelea maandishi yaliyoandikwa kwa mwandiko mbaya wa Kiarabu katika *Mzingile*). Dhana hii ya kuamini kwamba lugha za kigeni ni madhubuti zilinganishwapo na za asili za Waafrika ni miongoni mwa dhana potofu zilizopandikizwa kwa Waafrika.

Kwa upande wa majina, ipo dhana potofu iliyoandikizwa kuhusu Afrika na Mwafrika kwamba Mwafrika au sehemu ya mji au mahali palipostaarabika au kuvutia, ni sharti pawe na jina la kigeni (Kizungu). Kwa hivyo, Waafrika walioonekana kutumia majina yao ya asili walionekana sio kitu na majina hayo hayana maana. Ndio maana katika imani za kigeni mtu anapokubali kujiunga na Uislamu ama Ukristo hulazimika “kulikana” jina lake la asili na

kupewa jina jipya linalotokana na majina ya sehemu au jamii wanazotokea wageni hao. Kezilahabi kaonesha kuwapo kwa dhana hii potofu kwa lengo la kutambua na kutetea utambulisho wa Mwafrica. Kutumia majina ya Kiafrica ni namna mojawapo ya kutambua na kutetea utambulisho wa Mwafrica. Mwandishi anathibitisha upandikizaji wa dhana hii potofu kupitia mazungumzo baina ya Padri Madevu na Mamboleo pale anaposema:

“Sikiliza, Mamboleo... Kwanza jina lako laonyesha unyamaunyama hivi” (uk. 54).

Nukuu hii inadhihirisha jinsi Mwafrica alivyopandikiziwa dhana potofu kuhusu majina anayoyatumia. Kwa kutumia majina yake ya asili au yanayofungamana na utamaduni wake, Mwafrica anaonekana kama anatumia majina ambayo hayana tofauti sana na ya wanyama.

Uwezo wa kiakili pia umeweza kutumika kama sehemu ya njia mojawapo katika kupandikiza dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica. Kwa muda mrefu, rangi ya ngozi na maumbile vimekuwa vikifungamanishwa na uwezo wa kiakili baina ya Wazungu na Wafrica. Ipo dhana potofu iliyopandikizwa na wageni kwamba, Wazungu (watu weupe) wana akili nyingi sana kuliko Wafrica (watu weusi). Kuna dhana potofu kwamba, kamwe Mwafrica hangeweza/hawezi kujiletea maendeleo pasipo msaada wa mtu mweupe. Kila jambo zuri linaloonekana Afrika chanzo chake ni Ulaya. Dhana hii potofu katika riwaya ya *Gamba la Nyoka* inadhihirishwa na mwandishi pale anaposema:

“Maendeleo yote yaliyopatikana ambayo unayaona leo ni matokeo ya akili na juhudi ya Wazungu na Wahindi” (uk. 54).

Dhana hii potofu inayofungamanisha rangi ya ngozi pamoja na maumbile kama kipimo cha uwezo wa akili au maendeleo, inajitokeza pia hata katika riwaya ya *Kusadikika* iliyoandikwa na Shaaban Robert (1952) kama inavyofafanuliwa na Malugu (2021) kwamba, weusi wa nywele za mtu (kwa

maana ya Mwafrika) ilikuwa ni kipimo cha hekima aliyokuwa nayo mtu huyo. Kamwe sio rahisi hekima kupatikana kwa mtu asiyekuwa na mvi (mvi/nywele nyeupe kwa maana ya Mzungu). Kwa kuonesha dhana hii potofu, mwandishi alilenga kuchunguza changamoto zinazotokana na kuingiliana kwa tamaduni. Kuingiliana huku kwa tamaduni huweza kuwa na athari kwa jamii zote mbili zinazotagusana. Hata hivyo, athari hizi zinaweza kubainika kuwa kubwa sana kwa jamii moja kuliko nyingine. Kwa mfano, kutokana na mwingiliano baina yao na wageni, Waafrika wanaonekana kuathiriwa sana na dhana hii waliyopandikiziwa.

Dini ni miongoni mwa mambo yaliyomshughulisha sana mwandishi wa riwaya teule, Euphrase Kezilahabi, katika uandishi wa kazi zake. Takribani katika kazi zake zote za fasihi, yaani riwaya, ushairi na tamthiliya, mwandishi huyu amegusia dini. Kwa kiasi kikubwa, aliyoizungumzia sana katika kazi zake ni dini ya Kikristo. Hata hivyo, hii haimaanishi kwamba mwandishi huyu hakugusia dini nyingine, la hasha! Dini nyingine nazo zimegusiwa japo sio kwa kiasi kikubwa kama ilivyo kwa dini ya Kikristo.

Iliaminika kwamba, kabla ya ujio wa wageni, Waafrika hawakuwa na dini. Imani hii ilipandikizwa na wageni ikidhihirisha usaguzi hasi na potofu wa Mwafrika pamoja na maono yake uliofanywa na wageni. Kwa hivyo, dhana potofu ilipandikizwa kwamba, dini ni kitu kilicholetwa na wageni kwa Mwafrika. Kabla ya hapo, iliaminika kwamba imani za Kiafrika zilikuwa zimefungamana na mambo yasiyofaa. Mambo hayo hayakuwa na ustaarabu ndani yake. Kwa hivyo, ikapandikizwa dhana potofu kwamba wageni hawa walikuja kumkomboa Mwafrika na kumuongoa katika upotoshi wake wa kiimani.

Katika utafiti wetu, tumebaini kwamba dini ni miongoni mwa mambo yanayohusishwa na upandikizwaji wa dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrika. Kuingia kwa Ukristo na Uislamu kuliibua dhana ya “Wapagani,” wale wasio waumini wa dini. Lakini pia kuliibua dhana ya “Makafiri,” wale wasiokuwa waumini wa dini ya Kiislamu. Ili kuepukana na kuonekana mpagani au kafiri, Waafrika walilazimika kuwa waumini wa Ukristo au Uislamu. Tunafahamu kabisa kwamba, kabla ya ujio wa wageni, Waafrika

walikuwa na dini zao za asili walizokuwa wanazifuata ama kuziamini. Dini hizi ziliendana na kutoa kafara au kufanya matambiko katika maeneo mbalimbali. Suala la dini kama mojawapo ya masuala yanayofungamanishwa na motifu za dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica linajitokeza katika riwaya ya *Mzingile*. Suala hili linajitokeza kwa babu ambaye alikataa kubatizwa, na hivyo, kuzikwa kwenye makaburi ya wapagani. Mwandishi anasema:

“... Makaburi mengine yalikuwa makubwa sana. La babu sikuhangaika kulitafuta maana alikataa kubatizwa akazikwa kwenye sehemu ya wapagani. Sehemu hizo majani yalikuwa marefu sana. Hata miti ilianza kukua” (uk. 66).

Kulingana na maelezo hayo, ni dhahiri kabisa kwamba kupitia dini, kulikuwapo na dhana potofu kumhusu Mwafrica hususani yule ambaye hakukubali kujiunga na dini za kigeni, Ukristo ukiwa miongoni mwazo. Mwafrica ambaye hakukubali kubatizwa alionekana ni mpagani tena hata kaburi lake lilitengwa na hata halikupaliliwa kama ilivyokuwa kwa makaburi ya Wakristo.

Vilevile, katika kudhihirisha dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrica kupitia dini, hususani dini ya Kikristo, mwandishi anatuonesha namna ambavyo Wafrica wasiokuwa Wakristo wanavyobaguliwa na kuitwa wapagani. Hawa wanaonekana hawajastaarabika kabisa. Haya yanadhihirishwa na mwandishi kupitia kitabu cha *Nagona* akirejelea mazungumzo baina ya babu na Padri. Mwandishi anasema:

“Padri alitabasamu. Aliwatazama wazee halafu akafungua kinywa chake. “Hakuna mkristo miongoni mwenu?” Wazee walitazamana. “Hakuna.” Babu alijibu. “Wewe ndiye kiongozi wa kundi hili la wapagani?” Babu alimtazama kwa jicho kali. Wazee walimwalia babu kwa makini wakisubiri neno litakalomtoka. Padiri alimtazama kwa njia iliyoonyesha kutoelewa vizuri. “Nimekuja kukuona wewe.”

“Kuhusu?” “Nimesikia habari za mazungumzo yako. Yanapingana na yangu.” “Mimi si mhubiri. Na mazungumzo yako sijayasikia.” ... Mimi nahubiri habari za Kristo. Wewe unahubiri upagani” (kur. 9-10).

Maelezo hayo yanadhihirisha jinsi ambavyo kutokana na upotofu uliojengwa dhidi ya Waafrika, wale ambao hawakuwa tayari kujiunga na Ukristo walichukiwa. Padri anamchukia babu kwa kumuona ni mpagani tena ni mtu asiyemjua Kristo. Anamuona ni mtu asiyestaarabika ambaye anawapotosha Waafrika wenzake kwa kuwahubiria ama kuwapa mafundisho ambayo ni kinyume na mafundisho ya Kikristo. Mafundisho haya ndiyo ambayo padri anayaita ya kipagani. Hali hii inadhihirisha ubaguzi na udhalilishaji anaofanyiwa mtu mweusi kwa kuwa tu hakubali kufungamana na dini ya Kikristo. Dhana ya upagani hurejelea mtu asiyeamini Ukristo, Uislamu au dini nyingine duniani (mtu asiyekuwa na dini); aghalabu hutumiwa na waumini wa dini hizo kuonesha dharau (TUKI, 2010 na BAKIZA, 2010). Kwa hivyo, kuna upotofu kuwa Mwafrika asiyekuwa Mkristo au Muislamu basi hana dini. Mawazo haya yanatofautiana kabisa na yale ya Omari (1981) ambaye anaamini kwamba, hata upagani ni aina ya dini. Kulingana na Omari (keshatajwa) dhana ya upagani ilielekezwa katika mtazamo hasi.

5.0 Hitimisho

Kuwapo kwa dhana potofu kuhusu Afrika na Mwafrika, ni jambo ambalo lina historia ndefu sana. Kutokana na suala hili la dhana potofu kuzungumziwa kwa kujirudiarudia, kumelifanya lichukuliwe kama motifu. Katika kufanikisha upandikizaji wa dhana hizi potofu kwa Waafrika kuhusu Afrika na Mwafrika, wageni walitumia mbinu mbalimbali. Dhana potofu zilipandikizwa kupitia vipengele vya kisiasa, kiuchumi pamoja na kijamii na kiutamduni. Euphrase Kezilahabi ni miongoni mwa waandishi wa kazi za fasihi waliojitosa katika kulijadili suala hili kwa kina. Hapana shaka kwamba, huenda lengo la Euphrase Kezilahabi ni kuwafanya Waafrika waweze kulitafakari suala hili kwa kina na ikiwezekana kulitafutia suluhu.

Haya yote yanadhihirika katika riwaya zake za *Gamba la Nyoka*, *Nagona* na *Mzingile*.

Marejeleo

- BAKIZA. (2010). *Kamusi la Kiswahili Fasaha*. Nairobi: Oxford University Press.
- Berg, L. B. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences* (Toleo la 4). Boston and London: Allyn and Bacon.
- Bible Society of Tanzania, (1997). *Biblia Takatifu*. Dodoma: Bible Society of Tanzania.
- Gibbe, A. G. (1982). Baadhi ya Taswira katika *Gamba la Nyoka* katika *Kiswahili*, Tol. 49/ 1 Machi. Dar es Salaam: TUKI. Kur 9-14.
- Hegel, G. F. (1956). *The Philosophy of History*. New York: Dover Publications.
- Iribemwangi, P. I. na Mukhwana, A. (2011). *Isimujamii*. Nairobi: Focus Publishers Ltd.
- Kezilahabi, E. (1990). *Nagona*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Kezilahabi, E. (1991). *Mzingile*. Dar es Salaam: Dar es Salaam University Press.
- Kezilahabi, E. (1978). *Gamba la Nyoka*. Nairobi: Vide~Muwa Publishers Limited.
- Khamisi, A. M. (2008) 'Kiswahili ni Lugha ya Kimataifa' katika *Ukuzaji wa Istilahi za Kiswahili*. Dar es Salaam: TUKI.
- King'ei, K. (2010). *Misingi ya Isimujamii*. Dar es Salaam: TUKI.

- Malugu, A. (2021). 'Istiara katika Riwaya ya *Kusadikika* ya Shaabani Robert.' katika *Mwanga wa Lugha*, Juzuu 5 Aprili. Nairobi: Moi University Press.
- Meinhof, C. (1915). *An Introduction to the Study of African Languages*. London and Toronto: J. M. Dent and Sons Ltd.
- Mnyampala, M. E. (1971), *Ngonjera za Ukuta II*. Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Mulokozi, M. M (2017). *Utangulizi wa Fasihi ya Kiswahili: Kozi za Fasihi Vyuoni na Vyuu Vikuu*. Dar es Salaam: KAUTTU.
- Njogu, K. na Chimerah, R. (1999). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na Mbinu*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- Omari, C. K. (1981). *Urithi wa Utamaduni Wetu*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Robert, S. (1951). *Kusadikika*. Nairobi: Nelson.
- Senkoro, F. E. M. K. (1995). 'E. Kezilahabi: Shaaban Robert wa Pili' katika *Kioo cha Lugha, Juzuu 1*. Dar es Salaam: TUKI. Kur 61-69.
- TUKI. (2010). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Nairobi: Oxford University Press.
- Tumbo-Masabo, Z. N. Z. na Mwansoko, H. J. M. (2008). *Kiongozi cha Uundaji wa Istilahi*. Dar es Salaam: TUKI.
- Wamitila, K. W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi: Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phonex Publishers Ltd.